Työelämä- ja tasa-arvovaliokunta IOK/4502/2026 26.5.2026

Asia: HE 64/2026 vp Hallituksen esitys eduskunnalle työkyvyttömyyseläkkeen ja työansioiden yhteensovittamista koskevaksi lainsäädännöksi

Ihmisoikeuskeskuksen lausunto

Ihmisoikeuskeskus kiittää työelämä- ja tasa-arvovaliokuntaa mahdollisuudesta tulla kuulluksi hallituksen esityksestä (64/2026 vp) työkyvyttömyyseläkkeen ja työansioiden yhteensovittamista koskevaksi lainsäädännöksi.

Ihmisoikeuskeskuksella ja sen ihmisoikeusvaltuuskunnalla on lakisääteinen erityistehtävä yhdessä eduskunnan oikeusasiamiehen kanssa edistää, suojella ja seurata YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien yleissopimuksen täytäntöönpanoa.

Ihmisoikeuskeskus keskittyy lausunnossaan vammaisten henkilöiden oikeuksiin.

CRPD-komitean suositukset Suomelle

Ihmisoikeuskeskus nostaa lausuntonsa lähtökohdaksi YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien yleissopimusta valvovan CRPD-komitean Suomelle syksyllä 2025 antamat suositukset.

Suosituksissa komitea korostaa, että Suomessa on tarpeen tehdä sellaista lainsäädäntöä, joka konkreettisesti edistää vammaisten henkilöiden työskentelyn edellytyksiä ja työelämäosallisuutta. Pelkkä muodollinen yhdenvertaisuus tai yleisluonteinen kannustaminen ei komitean mukaan riitä, vaan tarvitaan rakenteellisia ratkaisuja, joilla poistetaan työelämään osallistumisen esteitä.

Ihmisoikeuskeskus tarkastelee käsiteltävänä olevaa hallituksen esitystä siitä näkökulmasta, edistääkö se tosiasiallisesti vammaisten henkilöiden mahdollisuuksia osallistua työelämään ja poistaako se tosiasiallisia esteitä vai siirtääkö se riskejä yksilön kannettaviksi.

Kokonaiskuva esityksen vaikutuksista jää puutteelliseksi

Ihmisoikeuskeskus katsoo, että käsiteltävänä oleva hallituksen esitys on lähtökohdiltaan oikeansuuntainen. Tavoite purkaa kannustinloukkuja ja tehdä työn vastaanottamisesta ennakoitavampaa työkyvyttömyyseläkettä saaville henkilöille vastaa vammaisyleissopimuksen velvoitteita ja CRPD-komitean Suomelle antamia suosituksia.

Ihmisoikeuskeskus
00102 Eduskunta, Helsinki
PUH 09 4321 (vaihde)
info@ihmisoikeuskeskus.fi
www.ihmisoikeuskeskus.fi

Människorättscentret
00102 Riksdagen, Helsingfors
TFN 09 4321 (växel)
info@manniskorattscentret.fi
www.manniskorattscentret.fi

Finnish Human Rights Centre
FI-00102 Eduskunta, Helsinki Finland
TEL +358 9 4321 (switchboard)
info@humanrightscentre.fi
www.humanrightscentre.fi

Verrattuna lausuntokierroksella olleeseen luonnokseen nyt käsiteltävänä olevassa esityksessä vammaisvaikutusten arviointia on selvästi vahvistettu. Erityisesti myönteistä on, että:

- YK:n vammaisyleissopimus tuodaan näkyvämmin esiin ja kytketään nimenomaisesti 27 artiklaan (työ ja työllistyminen) ja 28 artiklaan (riittävä elintaso ja sosiaaliturva),
- vammaiset henkilöt tunnistetaan keskeiseksi kohderyhmäksi,
- vammaisten henkilöiden matala työelämäosallisuus Suomessa tunnistetaan rakenteellisena ongelmana sekä se, että
- kannustinloukut ja epävarmuus tulojen vaikutuksista tunnistetaan todellisiksi esteiksi työnteolle.

Tästä huolimatta Ihmisoikeuskeskus katsoo, että kokonaiskuva jää edelleen puutteelliseksi, erityisesti tosiasiallisten vaikutusten arvioinnin osalta. Esityksessä ei riittävästi:

- eritellä vaikutuksia eri vammaryhmiin, kuten henkilöihin, joilla on kognitiivisia rajoitteita, mielenterveysperusteinen työkyvyttömyys tai vaikea vamma,
- tarkastella risteäviä haavoittuvuuksia, kuten vammaisia naisia, nuoria, ikääntyneitä tai vammaisia maahanmuuttajia,
- arvioida eläkkeen lakkauttamisen uhan ja turvattomuuden vaikutusta haluun tehdä töitä.

YK:n vammaisyleissopimus edellyttää, että lainsäädännön vaikutuksia arvioidaan todellisiin elinolosuhteisiin perustuen sekä huomioiden eri vammaryhmät ja risteävät haavoittuvuudet. Näihin vaatimuksiin nähden esityksen vaikutusarviointi jää puutteelliseksi.

Ylimmän vammaistuen poistamisen vaikutus paljon tukea tarvitseville

Vammaisyleissopimuksen 28 artiklan mukaan sosiaaliturvajärjestelmän on huomioitava vammaisuudesta aiheutuvat lisäkustannukset myös silloin, kun henkilö pyrkii osallistumaan työelämään.

Ihmisoikeuskeskus pitää ongelmallisena sitä, että uudessa joustomallissa lepäämislakiin liittynyt ylimmän vammaistuen maksaminen poistuu. Mahdollisuus saada hoitotukea ei korvaa tätä menetystä, koska eläkettä saavan ylin hoitotuki on selvästi pienempi kuin aiemmin lepäämislain aikana maksettu ylin vammaistuki (noin 500 euroa kuukaudessa). Näin ollen paljon tukea tarvitsevien vammaisten henkilöiden taloudellinen asema heikkenee, vaikka työnteko olisi vain satunnaista tai kokeilevaa.

Esityksessä ei arvioida, miten tämä muutos tosiasiallisesti vaikuttaa työnteon kannattavuuteen niille vammaisille henkilöille, joilla työnteko mahdollisesti lisää vammaisuudesta aiheutuvia jokapäiväisiä kustannuksia.

Tässä yhteydessä Ihmisoikeuskeskus kiinnittää huomiota myös siihen, että kansaneläkelain 12 §:n 4 momentin nojalla työkyvyttömyyseläkettä saavat henkilöt – pysyvästi sokeat, liikuntakyvyttömät ja toisen avun varassa olevat – ovat vammaisetuuksien osalta erilaisessa asemassa kuin muut työkyvyttömyyseläkettä saavat vammaiset henkilöt.

Tähän ryhmään kuuluvilla henkilöillä on jatkossakin mahdollisuus saada vammaisetuuslain mukaista ylintä vammaistukea, jonka tarkoituksena on kompensoida vammaisuudesta aiheutuvia merkittäviä arjen ja työelämän

lisäkustannuksia. Vastaavia, vammaisuudesta aiheutuvia kustannuksia syntyy kuitenkin myös muille työkyvyttömyyseläkettä saaville vammaisille henkilöille, joilla lepäämislakiin liittynyt ylimmän vammaistuen maksaminen poistuu joustomalliin siirtymisen myötä.

Käytännössä kyse on siten vammaryhmien välisestä erosta, jossa samanlaisessa asemassa olevien henkilöiden mahdollisuudet kompensoida vammaisuudesta aiheutuvia kustannuksia eroavat toisistaan vammaryhmään kuulumisen perusteella. Lisäksi otettaessa huomioon, että vammaisetuuksien tarkoitus on kompensoida sellaisia kustannuksia, joita vammattomille ei synny lainkaan, sen leikkaaminen asettaa vammaisen henkilön tosiasiallisesti huonompaan asemaan kuin samassa tilanteessa olevan vammattoman henkilön.

Joustosumman taso

Ihmisoikeuskeskus kiinnittää valiokunnan huomion vuosittaisen joustosumman tasoon.

Vaikka jousto parantaa järjestelmän ennakoitavuutta ja estää tilanteita, joissa lyhytaikainen työnteko johtaa välittömästi eläkkeen keskeytymiseen, joustosumma on varsin alhainen, kun sitä tarkastellaan vammaisten henkilöiden taloudellisen aseman ja työnteon lisäkustannusten näkökulmasta.

Esityksessä tunnistetaan lausuntopalautteessa esitetty kritiikki, mutta joustosummaa ei tästä huolimatta ehdoteta korotettavaksi. Näkemyksemme mukaan perustelut nojaavat pääosin järjestelmän rakenteelliseen logiikkaan, eli siihen, että:

- mallin ensisijainen kannustin perustuu kuukausittaiseen suojaosaan,
- vuosijousto on tarkoitettu vain satunnaisten ylitysten tasaamiseen,
- eikä järjestelmän haluta tukevan pysyvämpää työntekoa täyden työkyvyttömyyseläkkeen aikana.

Perustelu ei kuitenkaan nojaa empiiriseen arvioon siitä, miten joustosumman taso vaikuttaa eri vammaryhmien tosiasiallisiin mahdollisuuksiin osallistua työelämään.

Sääntelyn monimutkaisuus ja hyvä hallinto

Ihmisoikeuskeskus korostaa, että kuukausisuojaosan, vuosijouston, jälkikäteisen yhteensovituksen sekä eläkkeen muuttamista ja lakkauttamista koskevien sääntöjen kokonaisuus on erittäin monimutkainen.

Esitys nojaa pitkälti oletukseen, että viranomaisneuvonta paikkaa tätä monimutkaisuutta, mutta hyvä hallinto ei voi perustua siihen, että yksilö kykenee itse tunnistamaan ja esittämään oikeat kysymykset monimutkaisessa järjestelmässä.

Ilman riittävää, saavutettavaa ja henkilökohtaista neuvontaa on riski, että joustomallista hyötyvät käytännössä vain ne henkilöt, joilla on vahva toimintakyky, hyvä digiosaaminen ja kyky seurata tulojaan tarkasti. Tämä voi asettaa osan vammaisista henkilöistä epäedulliseen asemaan, ja olla ristiriidassa yhdenvertaisuusperiaatteen kanssa.

Ihmisoikeuskeskus pitää esityksen puutteena sitä, ettei siinä arvioida, miten vammaisten henkilöiden yksilölliset toimintakyvyn rajoitteet voidaan huomioida esimerkiksi oikeussuojan käyttämisessä, ilmoitusvelvollisuuksissa ja/tai seuraamuksissa. Tältä osin esitys ei tunnista viranomaisen velvollisuuttaa tehdä asianmukaiset ja kulloisessakin tilanteessa tarvittavat kohtuulliset mukautukset,

jotta vammainen henkilö voi yhdenvertaisesti muiden kanssa käyttää viranomaisen palveluita (YhdenvertL 15 §).

Seuranta- ja korjausvelvoite

Lopuksi Ihmisoikeuskeskus korostaa, että esitettyjen muutosten toimeenpanoa ja niiden vaikutuksia vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutumiseen on seurattava järjestelmällisesti. CRPD-komitea on toistuvasti korostanut, että lainsäädännön täytäntöönpanoon on liityttävä vaikuttavuuden seuranta ja valmius korjata sääntelyä, jos se ei tosiasiallisesti edistä vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutumista.

Ihmisoikeuskeskus pitää tärkeänä, että valiokunta edellyttäisi, että sääntelyä arvioidaan ja tarvittaessa korjataan, jos käy ilmi, ettei se tosiasiallisesti edistä vammaisten henkilöiden työelämäosallisuutta CRPD-komitean edellyttämällä tavalla.

Kokonaisuutena Ihmisoikeuskeskus katsoo, että esitys parantaa jossain määrin vammaisten henkilöiden mahdollisuuksia osallistua työelämään erityisesti poistamalla eläkkeen välittömän keskeytymisen lyhytaikaisen työnteon seurauksena. Samalla esitys kuitenkin siirtää merkittäviä taloudellisia ja hallinnollisia riskejä yksilön kannettaviksi, erityisesti paljon tukea tarvitsevien ja toimintakyvyltään vaihtelevien vammaisten henkilöiden osalta. Näihin seikkoihin Ihmisoikeuskeskus toivoo valiokunnan kiinnittävän lausunnossaan huomiota.

Jarna Petman
Ihmisoikeuskeskuksen johtaja

Mikko Joronen
asiantuntija